

Тәуекел менеджментінің базалық тұжырымдамалыры және көрсеткіштері

- Кез келген әлеуметтік-экономикалық ішкі және сыртқы жүйесіндегі өзгерістер тәуекелділікте әр түрлі белгісіздіктің кезеңдерінде көрініс табады. Осыған байланысты тәуекелділік және белгісіздік түсінігі теңбе тең емес. «Белгісіздік» ұғымы көбінесе жалпылама түсініктің және олар әр түрлі объектер жүйесіне жатады.

- Тәуекелдікті анықтау және мөлшерін есептеу.
- Үкіметтік қаржыларды бөлу және күтілген табыстылық,
- Автономдық (жалпы) тәуекелді нарықтық тәуекелмен салыстыру.
- Автономдық тәуекелді талдау: оқшаулау қаралатын активтер.
- Нарықтық тәуекелді талдау: портфельге қатысты активтер.
- Тиімді портфельдер. Инвесторлардың артықшылықты ауытқымасы. Оңтайлы портфельді таңдау.
- Корпорациялық тәуекелдердің түрпаттарын (типтерін) анықтау және өлшеу.
- Сақтандыру негіздері. Мүлік шығындарының тәуекелдікке ұшырағыштығы. Жауапкершілікке байланысты шығындардың тәуекелдікке ұшырағыштығы.
- Жіктеу тәуекелдікті басқару құралы ретінде.
- Қаржылық шығындардың тәуекелдікке ұшырағыштығы.

- Тәуекелділік белгісіздік субъектілерін шешу моделі болып табылады, яғни нақты жағдайда қарама-қарсы тенденцияларыдың дамуы кезіндегі белгісіз жағдайды шешудің практикалық әдісі.

- Кәсіпорындарда тәуекелділік жүйесін басқаруды құрастыруда мынадай түсінікті ескерген жөн, яғни белгісіздік кемшіліктерін жою менеджмент тәуекелділігінің басты міндеті болып табылмайды. Ең негізгі міндеті болып кәсіпорындарда белгісіздік жағдайы кезінде тиімді операция жасай алуға мүмкіншілігі бар механизмді құрастыруға, яғни тәуекелділік облысында көрсетілген мүмкіншіліктерді тиімді пайдалану үшін икемді амалдар құрастыру.

- *Тәуекелділікті басқару кезеңдері:*
Кәсіпорындарда тәуекелділігін басқарудың келесі кезеңдерін көрсетуге болады:
- Инновациялық ортаның талдауы;
- Тәуекелділіктің классификациясы мен бағасы;
- Инновациялық шешімнің шынайылығы туралы басқару шешімінің қабылдануы;
- Іс- әрекет бағдарламасын өндіру;
- Тәуекелділік жағдайларының бағасы және мониторингі (тәуекелділік жағдайларының банкісінің құрастырылуы және осы жағдайға байланысты нұсқалардың еленуі).

- **Инновациялық ортаның талдауы** - бұл ең алғашқы кезең, яғни бұл кезеңде инновациялық шешімнің тәуекелділігі, объект құрамы және оның құрылымы жайлы керекті мәліметтер алынады. Келесі кезеңдерде шешім қабылдау үшін осы мәліметтер жеткілікті болу керек. Тәуекелділік туралы көрсетілген талдау және оның бағасынан құралады.
- Бірнеше жылда бір рет тиімділіктің мәліметтеріне қарастырулар жүргізілу қажет, тәуекелділікті басқаруда болып жатқан іс әрекеттер мәліметтері және осы кезеңдегі шығындар мен алынған пайдаларын қарау керек

- *Тәуекелділік бойынша басқару шешімдерінің қабылдану алгоритімі.* Өнеркәсіптік кәсіпорындардың инновациялық процесінің тәуекелділігі бойынша басқару шешімдерінің қабылдану алгоритімін қарастырамыз. Күшті және нашар сигналдарды қолдана отырып тәуекелділіктің басқаруы мен минимизациясы келесі әрекеттерден тұрады:
- Стратегиялық күрделі жобалардың және тәуекелділіктің көрсетілуі, осыған орай жобаның мақсаты мен негізгі тәуекелділігі анықталады;
- Мақсаттарын салыстыру және барлық жобалардың мазмұны, олардың қормен қамтамасыз етілгендігін анықтау;

- Жобаның қаншалықты күрделі екендігінің дәрежесін анықтау, сонымен қатар олардың кірісін жоғарлататын іс шаралар құрастыру (тәуекелділікті төмендетеді);
- Барлық іс шаралар өткізілетін күнтізбелік кестенің құрастырылуы;
- Қолжетімді қаражат пен қаржы қажеттілігін салыстыру;
- Қаржының жетіспеушілігін қалай қабылдау керек немесе басқада басты қорлардың жоқ болуына байланысты қажетті шешімдер қабылдау;
- Әрбір бағдарлама және әр түрлі тәуекелділікті жобаға қоса отырып, оларды қабылдау мен жоспарлау;
- Артықшылық, барлық бағдарламалардың күнтізбелік кестесі, стратегияға жоспардың әсерінен болған өзгерістер, нарықтағы жағдай, бәсекелестік жағдай, технология, сонымен қатар әрбір жобаның орындалу кезеңіндегі түзетулер жүргізілуі;

- *Тәуекелділік бағасы.* Тәуекелділіктің бағалану процесі олардың пайда болуындағы сандық және сапалық мезгілдерінен тұрады. Сондықтан, тәуекелділіктің құрастырылу мақсаты мен тәуекелділіктің жүргізілуі кезеңінде математикалық және статистикалық моделдер қолданылады. Сапалық талдаудың нәтижесі сандық талдау жүзеге асыру кезінде өз пайдасын тигізеді. Сандық талдау бөлек тәуекелділік сандарын анықтау және бүтін бір тәуекелділікті анықтауды ұсынады. Осы кезеңде тәуекел жағдайлардың орындалу ықтималдылығы және олардың салдары анықталады, тәуекелділіктің рұқсат етілген дәрежесі және сандық бағасы орындалады.

- Инновациялық процесстің тәуекелділік бағасы мен көрсетілу әдістері келесідей белгіленеді:
- 1 кезең: процестің орындалуы келесі тәуекелділік кезеңдері мен негізгі топтарының анықталуы.
- 2 кезең: эксперттік бағалардан бөлек күрделі өте маңызды тәуекелділіктің анықталуы:
- артықшылық салмағының арақатынасы анықталады (VPr). Олардың соммасы 1-ге тең болуы керек;
- әрбір қарапайым тәуекелдің салмағы анықталады $VP_i = VPr / M$
- мұндағы M -қарапайым тәуекелділіктің мөлшері;

- 3 кезең: жағдайдың пайда болу ықтималдылығының бағасы. Максималды нақтылық бағасы сараптау жолмен жүзеге асырылады (3 сарапшыдан аз емес). Әрбір сарапшы бөлек тәуекелділіктің негізін анықтайды және олардың пайда болу ықтималдылығын бағалайды: 0 - жоқ; 25 - іске аспайтын; 50 - жағдайдың орындалуы жайлы ешнәрсе белгісіз, 75 - ең дұрысы, пайда болады; 100 - тәуекелділік орындалатын сияқты. Мүмкіншілігінше сандық бағалау ықтималдылығының мөлшері жоғарлауы немесе төмендеуі мүмкін.
- 4 кезең: қарапайым тәуекелділік бағасы сарапшылар есептеуі бойынша. *Көрсетілген тәуекелділік бағасының екі ықтималдылығы:*
- *А) тәуекелділік болуы ықтималдылығының бағасы, яғни сарапшылармен анықталады;*
- *Б) тәуекелділіктің кешенді бағалануы, екі ықтималдылық көрсеткішін көрсетеді ВПр, ВРі.*

- Ары қарай тәуекелділікті бағалау әр бір артықшылыққа сәйкес орта арифметикалық мағынасымен есептелінеді. Бұл сол уақытқа байланысты тәуекелділіктің орташа дәрижесін есептеуге мүмкіншілік береді.
- 5 кезең – бар тәуекелділік және олардың теріс әсерінің төмендеуіне қатысты іс шаралардың құрастырылуы.

- Жобаны тіршілік циклдің бүкіл айналымындағы жан-жақты зерттеулеріне талдауы қызмет етеді.
- техникалық,
- коммерциялық,
- экологиялық,
- ұйымдық,
- әлеуметтік,
- экономикалық
- қаражаттық
- Бұл- зерттеудің ең жалпы түрінің мақсаты болып есептеледі.

- *Қазіргі кездегі инвестициялардың тиімділігін бағалау әдістерін екі топқа бөлуге болады:*
- қарапайым немесе статистикалық;
- дисконттау әдістері.

Жобаларды салыстыру және олардың ішінен ең тиімдісін таңдауды келесі көрсеткіштерді қолдану арқылы орындалады:

- - таза дискоттық кіріс (ТДК) немесе интегралдық эффект;
- - кірістің индексі;
- - кірістің ішкі нормасы;
- - есе қайтару мерзімі;
- - баллдық көрсеткіштерді алу әдісі;
- - әр-түрлі көрсеткіштердің ұқсастығы.